

Спеціалізована вчена рада Д 41.086.03
у Національному університеті
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію ПОЛЮК Юлії Іванівни

«Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес,
сімейне право, міжнародне приватне право

Актуальність обраної теми дослідження. Теоретична конструкція конституційного права на судовий захист та механізму його здійснення неодмінно пов'язана із перманентними науковими дискусіями, теоретичними викладками на сторінках наукових журналів та навчальних посібників і підручників, енциклопедій та дисертацій щодо таких понять, категорій і конструкцій, як «право на судовий захист», «право на звернення до суду», «право на звернення до суду за судовим захистом», «право на позов», «право на пред'явлення позову», «право на задоволення позову», «право на суд», «право на справедливий судовий розгляд» тощо. Інколи складається враження, що це стало проблемою у проблемі та проблемою заради самої проблеми. Частково так воно і є, достатньо часто наукові роботи щодо теоретичної конструкції зародження цивільного процесуального правовідношення, початку самого цивільного провадження мають оглядовий характер, з постійним додаванням нових прізвиськ та нових нібито оригінальних позицій та аргументів на ту чи іншу користь, штучним створенням нових концепцій та поглядів, класифікацій поглядів, їхньої періодизації та намаганнями вступати у дискусії з ученими минулих століть.

Зважаючи на це, природно постає питання про актуальність повернення до базового та визначального права в цивільному процесу — права уповноваженої особи зачати цивільний процес, примусити відповідний особливий юрисдикційний орган, яким є суд, звернути увагу на задекларований заявником (заінтересованою чи іншою уповноваженою особою) факт порушення, оспорення або невизнання права, факт посягання на існуючий правопорядок, на стабільність та урегульованість суспільних відносин.

Відповідь на таке питання буде позитивна в силу сталості наукової проблеми, яку неможливо вирішити на сьогодні і назавжди, вона перманентно знову і знову вимагатиме уваги науковців та практиків з метою пошуку не тільки оптимальних наукових конструкцій обґрунтування та дослідження, а

більше пошуку нових викликів та формування нових уявлень, зважаючи на постійний динамічний розвиток системи судоустрою, організації судочинства, цивільного процесу в умовах незавершеного відходу від радянської системи судочинства, процесами євроінтеграції та впровадження світових та європейських стандартів судочинства та захисту прав людини і громадянина, діджиталізації різних сфер суспільного життя, можливої зміни уявлення щодо правосуддя як доступної чи, навпаки, більш елітарної державної послуги із стимулюванням застосування інших ніж судовий форм захисту та ін.

Відтак дисертаційне дослідження Ю.І. Полюк щодо теоретичної конструкції права на звернення до суду за захистом порушеного, оспореного чи невизнаного права в цивільному процесі слід вважати таким, що відповідає вимогам щодо актуальності та необхідним для подальшого розвитку доктрини цивільного процесуального права.

Важливість теми дисертації підтверджується включенням її до планів науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» в рамках двох наукових тем: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

З цього робимо висновок, що актуальність теми дисертаційного дослідження відзначається теоретичною та практичною значущістю розв'язуваних проблем, характером обговорюваних питань, необхідністю наукового супроводу процесу вдосконалення цивільного процесуального законодавства, потребами приведення його відповідно до міжнародних стандартів верховенства права, спрямованістю рекомендацій, сформульованих автором.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків, рекомендацій. Структура дисертації обумовлена завданнями дослідження та в цілому відповідає внутрішньому логічному зв'язку його етапів. Дослідження складається із анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які поділено на дев'ять підрозділів, висновків, трьох додатків. До роботи додано список використаних джерел, який містить 307 найменувань.

За допомогою складеного плану дисертаційного дослідження в рамках визначення історичних передумов формування як наукової доктрини, так і чинного національного законодавства стосовно права на звернення до суду розкривається право на звернення до суду за правом, яке в основні історичні періоди застосовувалося в Стародавньому Римі, на окремих українських землях, а також безпосередньо в Україні як незалежній державі, з подальшим визначенням правової природи та поняття самого права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних права (розділ 1). Визначаючи право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних

або оспорюваних прав як суб'єктивне цивільне право, розкривається проблематика суб'єктів, передумов та умов реалізації цього права (розділ 2). На підставі визначеного обґрунтовується зміст та елементи механізму реалізації (здійснення) права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, де розкрито його поняття, складові та процесуальні наслідки реалізації (здійснення) досліджуваного права (розділ 3).

Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що робота містить основні та необхідні для такого дослідження компоненти: критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, увагу до зарубіжного досвіду, належну апробацію її результатів.

Представлене дисертаційне дослідження характеризується необхідними для такого виду робіт ознаками **наукової новизни та практичної значущості одержаних результатів**. Наукова новизна дисертації полягає в тому, що на основі детального дослідження стану наукової думки, національного законодавства, досвіду правозастосування визначено концепцію, статичні та динамічні елементи права на звернення до суду за захистом порушеного, оспореного чи невизнаного права як суб'єктивного цивільного процесуального права, що спрямоване на відкриття провадження у справі. Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю напрацювання певних пропозицій щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

Дослідження містить положення, які заслуговують на увагу та підтримку. Вони свідчать про наукову ерудицію та обізнаність дисертанта про теоретичні та практичні аспекти проблеми теорії цивільних процесуальних правовідносин. Окремо варто зупинитися на низці таких положень, які винесено до змісту наукової новизни проведеного дослідження.

Достатньо оригінальними й такими, що містять елементи новизни, слід визнати положення про поділ суб'єктів права на звернення до суду за захистом, невизнаних або оспорюваних прав залежно від способу здійснення цього права та обсягу цивільної процесуальної дієздатності фізичних осіб на суб'єктів безпосередньої та опосередкованої реалізації, оскільки дає можливість визначити спільні передумови, умови та процесуальний порядок здійснення права на звернення до суду як власного, так і чужого права.

Небезпідставними є висновки щодо необхідності виділення загальних підходів щодо дослідження та розуміння права на звернення до суду, не обмежуючись ініціюванням цивільного процесу в суді першої інстанції, але й за видами проваджень, за інстанційною належністю. З цього справедливо випливають й інші висновки здобувача щодо класифікації передумов здійснення права на звернення до суду за різними класифікаційними критеріями (за характером поширення, за способом участі в процесі здійснення права на звернення до суду за захистом, за характером впливу на процес здійснення права на звернення до суду за захистом). Такі критерії та зроблена на підставі

них класифікація могла б дозволити більш повніше розкрити загальні та спеціальні ознаки цивільного процесуального права на звернення до суду.

Зважаючи на всеохоплюючу тенденцію діджиталізації усіх сфер приватного й публічного життя взагалі та правової системи зокрема, заслуговує на підтримку звернення уваги на питання умов здійснення права на звернення до суду в частині паперової та/або електронної форм звернення, внаслідок чого справедливо включено нові вимоги щодо наявності в суб'єкта звернення універсального ідентифікатора CourtID (отриманого за результатами реєстрації офіційної електронної адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі) та електронного цифрового підпису.

Водночас найбільшим здобутком представленого дисертаційного дослідження є достатньо успішна спроба розкрити механізм здійснення права на звернення до суду за захистом, можливо не стільки в частині авторської дефініції, виведеної в положення наукової новизни, а саме як певної конструкції цивільного процесуального права, яка повинна включати власний зміст, статичні та динамічні елементи механізму здійснення цивільного процесуального суб'єктивного права, наслідки його застосування та ін.

Окрім положень, які віднесено до пунктів наукової новизни, заслуговують на увагу думки, що містяться в дослідженні, щодо яких зроблено певні висновки, сформульовано окремі пропозиції теоретичного та практичного спрямування. Особливо варто відзначити розкриття особливостей здійснення права до суду за захистом права юридичними особами, в тому числі із авторськими пропозиціями щодо внесення змін до Конституції України (стор. 77), а також державою, висновки щодо нововведення стосовно розширення обов'язку позивача визначити зміст позовних вимог, вказавши бажаний спосіб (бажані способи) захисту свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи інтересу (стор. 141), особливості реалізації (здійснення) права на звернення до суду за захистом в електронній формі стосовно дотримання вимог щодо форми звернення та подання доказів у справі (стор. 171-172), формулювання дефініції поняття «спосіб реалізації права на звернення до суду за захистом, а також виокремлення трьох способів здійснення права (особисто, через представника, шляхом виконання своїх функцій органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб) (стор. 173-174) та ін.

Разом із переконливим списком позитивних моментів дисертаційного дослідження задля об'єктивності експертизи представленої роботи потрібно відмітити наявність певних дискусійних положень, щодо яких слід висловитися окремо. До зауважень та спірних питань, які виявлено в дисертації, можна віднести такі:

1. Традиційно для дисертаційних досліджень, виконаних в Одеській школі цивілістики, є пошук у римському праві витоків того чи іншого нині наявного в українській правовій системі інституту чи правової категорії, однак не завжди здобувачі можуть довести необхідність, корисність застосування у

ході дослідження історико-правового методу дослідження. Представлена робота також містить подібне, адже висновок про те, що античний період повинен бути включений у періодизацію етапів розвитку права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав в Україні, має дещо штучний характер і спростовується самим здобувачем у підрозділі 1.2, де періодизація починається лише із давньоруського періоду.

2. Високо оцінюючи проведене порівняння права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав з такими категоріями, як «право на судовий захист», «право на пред'явлення позову», «право на доступ до суду» (підрозділ 1.3), у роботі недостатньо системно та послідовно викладено дефініцію самого досліджуваного поняття, а також його особливості поряд із ймовірно наявним «правом на звернення до суду за захистом охоронюваного законом інтересу». Обґрунтовано розкриваючи множинність значення «права на звернення до суду за захистом» як юридичної гарантії, суб'єктивного цивільного процесуального права, правової категорії, що відповідає змісту права на доступ до суду і вимагає вдосконалення з урахуванням правових позицій Європейського Суду з прав людини (стор. 68), в подальшому увага присвячена виключно значенню права на звернення до суду виключно як суб'єктивного цивільного процесуального права (назва і зміст розділу 2).

3. Серед передумов права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав здобувач разом із практично усіма авторами називає позовну давність, вплив чи не вплив якої впливає і визначає наявність чи відсутність права на звернення до суду (стор. 118-122). Так, безперечно, відповідно до ст. 256 Цивільного кодексу України позовна давність — це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Відтак цілком обґрунтовано можна говорити про вплив цієї норми на цивільне процесуальне право на звернення до суду. Водночас згідно із ч. 2-4 ст. 267 Цивільного кодексу України заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду, незалежно від впливу позовної давності, позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення, а вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові. Тобто актом цивільного законодавства встановлено дещо інший вплив позовної давності на наявність права на звернення до суду в справах, що виникають з цивільних правовідносин, чого неможливо із упевненістю сказати про інші правовідносини, які за своєю предметною юрисдикцією належать до суду, який застосовує цивільну процесуальну форму. Розгляд цих проблемних моментів та напрацювання теоретичних конструкцій, на наш погляд, додав би оригінальності та прикладного характеру отриманих наукових результатів.

4. Серед побажань щодо проведеного дослідження та можливих подальших наукових розвідок, варто було, на наш погляд, звернути більшої уваги на питання обґрунтованості та доцільності фактичного нівелювання

новою та чинною нині редакцією Цивільного процесуального кодексу України дотримання правил про підсудність як умови здійснення права на звернення до суду, оскільки, незалежно від того, чи буде дотримано ці правила під час здійснення права на звернення до суду, провадження у цивільній справі буде відкрито судом, до якого звернулася заінтересована особа (учасник справи), або іншим судом, до якого буде направлена така заява по суті справи. На розвиток таких позицій, здобувачу в подальшому радимо напрацювати й висловити своє міркування щодо можливого поширення такого принципу стосовно всіх вимог, які належать до судової юрисдикції, а не лише цивільної.

Також у динамічний час, коли внесено зміни до Конституції України щодо правосуддя, переглядається законодавство про організацію та здійснення судочинства, проведена певна робота щодо систематизації цивільного процесуального законодавства, потребує більш чіткішого теоретичного обґрунтування впливу сучасного законодавства про представництво та судові витрати на здійснення права на звернення до суду за захистом порушеного, оспореного або невизнаного права, а також формулювання конкретних пропозицій щодо покращення національного законодавства в цій сфері.

Підбиваючи підсумки щодо переліку зауважень та спірних положень, вкотре слід зауважити, що вони жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не посягають на визначений рівень наукової новизни та практичної значущості отриманих у ході дослідження результатів. Окремі з цих висновків і тверджень можуть бути уточнені під час прилюдного захисту, стати предметом дискусії під час роботи спеціалізованої вченої ради.

За темою дисертаційного дослідження здобувачем зроблено 17 публікацій, серед яких 6 наукових статей — у наукових фахових виданнях України та періодичному виданні іноземної країни (Республіки Молдова). Опубліковані наукові статті відповідають встановленим вимогам та із достатньою повнотою відображають основні результати проведених здобувачем досліджень. Серед зазначених публікацій немає тотожних чи близьких за змістом, а також написаних у співавторстві. З-поміж інших опублікованих праць здобувача, які додатково відображають наукові положення дисертації, є тези (матеріали) конференцій, що додатково вказують на апробацію результатів дослідження на науково-практичних конференціях.

Дисертація та автореферат як за змістом, так і за оформленням відповідають основним вимогам, встановленим для такого виду робіт. Зміст автореферату відображає основні положення дисертації.

На підставі вивчення дисертації та праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, необхідно зробити висновок, що представлена дисертація є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного процесуального права — формування цілісного науково обґрунтованого уявлення про право на звернення до суду за

захистом порушеного, невизнаного або оспорюваного права як суб'єктивне цивільне процесуальне право та механізм його здійснення.

Виходячи з наведеного, маємо змогу констатувати, що дисертація на тему: «Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (п. 11), а її автор, ПОЛЮК Юлія Іванівна, заслуговує присудження спеціалізованою вченою радою наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Офіційний опонент —

професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, професор

«27» грудня 2019 р.

Ю. В. БІЛОУСОВ

Підпис проф. Ю. В. Білоусова
ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар



С. В. Лозінська